

PHARE PROGRAMME TWINNING PROJECT No. LV/2002/IB/OT-01
DATA STATE INSPECTION

Document 9

Activity 1.2

Preparation of recommendations and proposals for the improvement of the Latvian data protection legislation

Pārskats par dažiem datu aizsardzības jautājumiem Latvijas kriminālprocesuālajās, policijas un drošības dienestu darbu reglamentējošās normās

written by

Prof. Dr. Hans-Ullrich Paeffgen

May 2005

**Ludwig Boltzmann Institut für Menschenrechte
Mandated Body**

DATU VALSTS INSPEKCIJA

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Pārskats par dažiem datu aizsardzības jautājumiem Latvijas kriminālprocesuālajās, policijas un drošības dienestu darbu reglamentējošās normās¹

I Tematu ierobežojošie apstākļi

Lai iegrozītu plašo jautājumu loku, autors pievēršas divām galvenajām problēmu jomām:

- datu apkopošana, saglabāšana, transportēšana un kontrole kriminālprocesuālajās tiesībās,
- datu apkopošana, saglabāšana, transportēšana un kontrole policijas darbu reglamentējošajās tiesībās.

Rakstā tikai garāmejojot tiek skarti jautājumi, kas skar Satversmes aizsardzības un Drošības policijas darbības lauku.

Ievadam autoram ir jānorāda, ka viņam nebija pieejams viss Latvijas Kriminālprocesa likums (LKPL) angļiskā tulkojumā ne tā sākotnējā, ne nesen parlamentā pieņemtajā jaunajā redakcijā, kas pavisam drīz (1.10.2005) stāsies spēkā. Autors balstījās atsevišķos izvilkumos, kas nedod iespēju pilnībā izslēgt izpratnes kļūdas. Autoram bija pieejami šādi likumi neoficiālā tulkojumā angļiski:

- Operatīvo darbību likums (ODL),
- Personas datu aizsardzības likums (PDAL),
- Policijas likums (PL).

Lai novērstu plaši izplatītu pārpratumu, autors uzskata par nepieciešamu papildus norādīt, ka PDAL līdzīgi Vācijas Personas datu aizsardzības likumam (VPDAL) veido tiesību normu ietvaru, kas ir piemērojams subsidiāri visos gadījumos, kuri speciālajās normās nav atrunāti. Tādējādi šis likums veido vispārēju standartu. No tā izriet, ka visiem atsevišķajiem gadījumiem, kad tiesiskajam noregulējumam ir jāgarantē atkāpes no vispārējām normām par labu un (it īpaši) par sliktu individuālam (pamattiesību subjektam), ir jābūt obligāti atrunātiem speciālajās normās. Likumdevēja stils ir izšķirošs jautājumā par PDAL regulējumu atkārtotu iekļaušanu vai neiekļaušanu speciālajā normā.

II Daži problēmu loki un to analīze

Kriminālprocesā (vai citā likumā)² ir jābūt precīzi atrunātām visām datu ievākšanas un transportēšanas iespējām tiesībaizsardzības institūcijās. Arī "vienkāršas" pilsoņu aptaujas tiek veiktas ar konkrētu datu ievākšanas mērķi³, kas attiecīgi nozīmē pamattiesību aizskārumu. Arī šādu datu transportēšana ir atbilstošs pamattiesību aizskārumš. Jo mazāka ir tā specifikācija, jo lielāka iespēja ir piemērot ģenerālklausulas. Vācijas tiesībās attiecīga atruna ir rodama VKPL § 161 (tā tieši

¹ Par angļisko tulkojumu autors pateicas dipl. pol. Mārcim Gobiņam.

² Latvijā ir spēkā īpašs likums, kas regulē slepenas izmeklēšanas darbības un, raugoties izolēti, atbilst konstitucionālajam likuma atrunas principam. ODL (piem., 25.pants) reglamentē visu iestāžu (polcija, tiesībaizsardzības struktūras, slepenie dienesti) darbības. Papildus pamattiesību aizskārumus regulē arī LKPL (piem., 210.pants u.c.).

³ „Datu iegūšana par skarto personu“, VPDAL § 3.3., LPDAL 2.3.

izriet no parlamenta primāruma principa, kuru savā judikatūrā kā “nozīmīguma doktrīnu”⁴ pamato Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa.

1) Fiksētie ierobežojuma priekšnosacījumi

Visos citos gadījumos ir jātiek nosauktiem visiem ierobežojuma priekšnosacījumiem, aizdomu līmenim, rīkojumu subordinācijai, iestāžu vadītāju, ģenerālprokurora, tiesneša vai ministra akcepta un atļaujas atrunām ar atbilstošu nodošanas un pieņemšanas pilnvarojumu.

Likuma atrunas principu Latvijas tiesībās pilnībā izpilda un pat pārsniedz to Vācijas tiesību standartu, kas tika izveidots tikai ilgu pūļu rezultātā un Vācijas Konstitucionālās tiesas prakses ceļā⁵.

2) Neskaidrs regulējums par datu izmantošanu saskaņā ar Operatīvo darbību likumu

Arī pēc sarunām ar Latvijas ekspertiem⁶ autoram nav tapis skaidrs, kādas ir attiecības starp ODL un LKPL. Saskaņā ar ekspertu izteikumiem pirmais likums ir t.s. jumta likums, kas reglamentē visas operatīvās darbības. Attiecīgi tas esot izmantojams visās policijas preventīvajās un represīvajās darbībās⁷, ieskaitot prokuratūras uzraudzībā esošo jomu, slepeno dienestu darbību un visas pārējās valsts varu īstenojošās institūcijas (muita, KNAB u.c.). Tomēr autoram no sarunām ar ekspertiem ir arī radies iespaids, ka ierobežojumu kompetences noteikšana nav vienīgais minētā likuma uzdevums. Papildus autors varēja konstatēt, ka policijas izmeklēšanas darbības var tikt uzsāktas jau zem apdraudējuma aizdomu līmeņa⁸, kas būtu attiecīgais nozieguma aizdomu līmenis⁹ šī likuma izpratnē. Ja šajā izmeklēšanas daļā apkopotā informācija rada iespaidu par tālāku darbību nepieciešamību (vismaz “operatīvā eksperimenta” gadījumā saskaņā ar ODL, 6.1.7., 15), tad dati tiek nosūtīti tālāk citām iestādēm. Īpašās operācijās iegūtie dati, savukārt, var tik noslepenoti, taču attiecīgi nav izmantojami tiesvedībā, ja tie nav tikuši apstiprināti ar kriminālprocesuāli likumīgi ievāktiem datiem (ODL 24.1.). Šie dati arī neatbilst PDAL 9.3.1. saistībā ar atsevišķajiem likumiem.

Ja autora aprakstītais iespaids atbilst noregulējumam Latvijā, tad situācija ir uzskatāma par problemātisku.

Netiek apšaubītas policijas tiesības preventīvi ievākt datus pelēkajā laukā starp apdraudējuma aizdomām, preventīvu noziedzības apkarošanu un noziegumu

⁴ Visiem nozīmīgiem (ilglaicīgi vai citādi smagi) pamattiesību aizskārumiem ir jātiek noteiktiem un specifizētiem likumā (Vācijas Konstitucionālā tiesa, BverfGE 3, 125 (163); 49, 89 (126) un nepārtraukti.

⁵ Pateicoties spriedumam tautas skaitīšanas lietā (BverfGE 65, 1).

⁶ Autors īpaši pateicas Latvijas Datu aizsardzības inspekcijas darbiniecei Pruntiemes (??) kundzei un Latvijas Kriminālpolcijas priekšniekam Vondas kungam, ES Personas datu aizsardzības projekta vadītājam Latvijā Dr. Giesen un viņa asistentam Mārcim Gobiņam, kuri autoru plašās sarunās informēja par Latvijas situāciju; kā arī ekspertiem no drošības iestādēm un Iekšlietu ministrijas Informācijas centra.

⁷ Jaunā LKPL un PL attiecības šajā ziņā ir salīdzināmas ar speciālajām informācijas ievākšanas normām un to attiecībām ar speciālajām normām, kas attaisno pamattiesību aizskārumus.

⁸ Ar to saprotamas visas situācijas, kur policija vadās no pieņēmuma par apdraudējumu, bet *ex ante* nav pilnīgi pārliecināta. Šāds riska vērtējums pieļauj policijas darbības, kuru intensitātei ir jābūt samērīgai ar apdraudētajām tiesībām un personu (sal. Denninger, publ. Lisken/Denninger, Handbuch des Polizeirechts (Policijas tiesību rokasgrāmata), 3.izd., 2001, E Rn 38).

⁹ Ar to saprotams ar faktiem pamatots (iespējamības) pieņēmums, ka kāda persona rīkosies prettiesiski krimināltiesiskā izpratnē. Sal. plašāk: Paeffgen, Vorueberlegungen zu einer Dogmatik des Untersuchungshaft-Rechts (Pārspridumi par izmeklēšanas apcietinājuma tiesību dogmatiku), 1987, S. 75 ff. (par aizdomām), S. 184 ff (192 ff.) (par iespējamības slēdzienu), Systematischer Kommentar zur Strafprozessordnung, 1994, § 112 Rn. 4 ff.

atklāšanu. Turklāt apdraudējuma aizdomas ir daudz neprecīzāks juridisks jēdziens par kriminālprocesuāli skaidri atrunātajām aizdomām par noziedzīgu nodarījumu¹⁰. Turklāt ir grūti iedomāties, ka policija bez jebkāda pamata izmantos ODL noteiktos līdzekļus, ja paraugās uz policijas ierobežotajiem materiālajiem un personāla resursiem¹¹.

Tomēr Latvijā policijai piešķirtās plašās pilnvaras tik tālejoši ierobežot pamattiesības bez jebkāda nopietna pamata (vismaz likumā pamats nav kvalificēts) kombinācijā ar stingru attiecīgo datu noslepenošanu ir augstākajā mērā problemātiska situācija, runājot par Latviju kā tiesisku valsti mūsdienu izpratnē. Šāda slepenajiem dienestiem raksturīga prakse ir pretrunā ar vispārējo principu, ka *visām publiskās pārvaldes darbībām ir jābūt atklātām*¹². Tā ir pretrunā arī ar konstitucionālo valsts pārvaldes kontroles iespējamības principu tiesās un dienesta hierarhijas ietvaros. Šādā situācijā neatkarīga un pašapzinīga Datu aizsardzības inspekcija¹³ var novērst tikai aprakstītās problēmas pašas ļaunākās izpausmes (un arī tikai tad, ja to nebremzēs dokumentācijas slepenība). Taču aprakstītā situācija ir pārspīlēts indivīda apgrūtinājums, kuram ir liegtas tiesības izmantot tiesiskās aizsardzības ceļu pret datu apkopošanu un izmantošanu par savu personu. Arī Vācijā diskutējās ir izskanējusi doma, ka šāda situācija esot pieļaujama, jo novērotās personas ar savu izturēšanos pašas izraisa valsts pastiprinātu uzmanību un pat esot to "pelnījušas". Taču šāda argumentācija neiztur kritiku, jo pārmēti vai aizdomas vēl tikai ir jāizmeklē un aizdomu noteiktām "prognozēm"¹⁴ ir ļoti augsta kļūdas iespējamība. Šāda prakse ir pretrunā ar tiesiskas valsts būtību, jo raugās uz pilsoni "no augšas".

Problēma ir fiksējama ne tikai tiesību un brīvību perspektīvē, bet gan arī runājot par valsts pārvaldes iekšējo kontroli. Priekšnosacījuma nepieciešamība jebkuram pamattiesību ierobežojumam nosaka, ka ir jābūt precīzi atrunātai (tas nozīmē arī konstatācijas iespējamību no ārpuses [augstāka ranga amatpersona vai tiesa]) ierobežojuma pamata robežai. Tāpēc, piemēram, Vācijas tiesību zinātne pieprasa, lai kriminālprocesuālajās tiesībās būtu precīzi atrunātas apsūdzētā pazīmes formālā nozīmē¹⁵. Ar tām ir cieši saistītas citas normas, kas nosaka personas pienākumu un tiesību nobīdes¹⁶. Taču arī policijas darbā ir svarīgi, lai šādas pazīmes būtu precīzi atrunātas un to fiksēšana, kā arī pārbaude notiktu vismaz policijas oficiālajā dokumentācijā¹⁷.

Jāpiezīmē, ka šajā laukā ir tikusi atrunāta personas tiesiskās aizsardzības iespēja, pārbaudot savākto datu tiesiskumu¹⁸.

¹⁰ Par šo jautājumu Vācijas tiesībās izsmeltoši: Rachor, publ. Lisken/Danninger, Handbuch des Polizeirechts (Policijas tiesību rokasgrāmata), 3.izd., 2001, E Rn 172 ff).

¹¹ Taču par pamatbrīvību apdraudējumu ir uzskatāma jau šāda veida tiesiskā iespējamība, ka tas varētu tik īstenots praksē. Tas, piemēram, ir iedomājams politiskos nolūkos pret nevēlamu koalīcijas partiju vai vēl jo vairāk pret opozīciju.

¹² Salīdz. PL § 6.1.

¹³ Var apšaubīt šībrīža tiesisko regulējumu uz Datu inspekciju šajā ziņā. Tomēr valdība patreiz nopietni apsver situācijas uzlabošanas iespējas, kuru priekšnosacījums būtu Satversmes grozījumi, jo Latvijas Satversmes 58.pants paredz vienotu valsts pārvaldes hierarhiju. Tas, savukārt, ir pretrunā ar ES nosacījumiem attiecībā uz datu kontroles institūcijas neatkarību.

¹⁴ Jau domājot par apzināti nepatiesas denuncēšanas problēmu.

¹⁵ Par šo jautājumu Vācijas tiesībās plašāk: Fincke, ZStW, 1995 (1983), 918 (947 ff.).

¹⁶ Gan Latvijas, gan Vācijas tiesībās. Apsūdzētā statuss izraisa tiesības neliecināt (nemo tentetur se ipsum accusare), tikmēr lieciniekam ir pienākums liecināt.

¹⁷ Arī dokumentējot iemeslus, iesaistītās personas un norises laiku!

¹⁸ PDAL 5.sadaļa.

3. Datu transportēšanas un datu pieejas problēmas

ODL darbības laukā apkopotie dati iepretim preventīvo vai represīvo darbību ceļā savāktajiem datiem *netiek* apkopoti leM centrālajā serverī¹⁹. Pieeju pārējiem serverī apkoptajiem datiem ierobežo lietotāja vārds²⁰ un vertikāli pieejas ierobežojumi. Attiecīgi nepastāv tiešas saziņas iespēja atsevišķu sektoru starpā un nevar tikt lejupielādēti visi dati par kādu personu²¹. Te var runāt par labu datu apstrādes praksi un ētiku gan likumdošanas, gan lietderības ziņā.

Serverī netiek apkopti dati par izmeklēšanas gaitā izraistītām aizdomām.

4. Individīda tiesiskās aizsardzības iespējas pret viņa datu apkopošanu un apstrādi Informācijas centrā un tiesībaizsardzības institūcijās.

Viens no vissvarīgākajiem kontroles ceļiem bez ne vienmēr īpaši efektīvās²² kontroles dienesta uzraudzības ietvaros un tiesās (datu ievākšanas atļauja) ir kontrole no aizskartās personas pašas puses. Katram Latvijas pilsonim ir tiesības divreiz gadā pieprasīt no Informācijas centra (attiecībā uz katru no reģistriem) izziņu par datiem, kas par viņu tiek uzglabāti²³. Attiecīgi Valsts datu inspekcijas pienākums pārbaudīt gan tiesībaizsardzības iestāžu, gan Informācijas centra darbību kalpo netieši (nākotnei) preventīvi. Īpaši svarīgs šis uzdevums ir gadījumos, kad aizskartā persona no atbilstošās iestādes puses netiek vai tikai neskaidri tiek informēta par šādu datu ievākšanu un glabāšanu.

5. Datu nodošana starp iestādēm

Katra personas datu transportēšanas vai glabāšanas aktivitāte ir uzskatāma par jaunu informatīvās pašnoteikšanās tiesību²⁴ aizskārumu. Tas izraisa problēmu, kuru Latvijas tiesības autoram pieejamajā apjomā acīmredzot nepilnīgi regulē (cita starpā Personas datu aizsardzības likuma 13.sadaļa). Autors gan uzskata, ka arī Vācijas regulējums ne vienmēr ir pilnīgs. Vācijā pastāv uzskats, ka datus ievācošajai iestādei ir jātiek ar likumu pilnvarotai nodot apkopotos datus tālāk citai iestādei, lai tā varētu nodot datus tālāk ar mērķi, kas nebija sākotnējais datu ievākšanas mērķis (atvēršanas klauzula). Iepretim šim vispārējam uzskatam pastāv pamatots mazākuma viedoklis, ka datu izmantošanas mērķa maiņai (kas ietver daļēju vai

¹⁹ PDAL 22.nodaļa. Šis centrs patstāvīgi pārvalda 12 reģistrus (noziegumi, administratīvie pārkāpumi, ieroči, zagtas automašīnas, mākslas darbi, kontingents (iesaukas, tetovējumi, modus operandi u.c.) un tehniski nodrošina vēl citu reģistru darbību (piemēram, Valsts policijas lietvedība). Datu iegūšana no reģistra tiek fiksēta attiecībā uz iestādi, kas to pieprasa. Šie dati tiek saglabāti piecus gadus (par šo informāciju pateicība Meldera kungam). Kopumā – priekšzīmīgs dokumentēšanas veids.

²⁰ Ja lietotāji ir vairāki, to reglamentē attiecīgais likums, ja tikai viena ministrija, tad – Ministru kabineta noteikumi.

²¹ Tomēr šobrīd notiek darbs pie šāda veida satikļojuma izveides. No policijas vajadzību viedokļa šāda vēlme ir izprotama, tomēr saistīta ar ievērojamiem draudiem. Šāda centralizēta sistēma kļūs par iekārojumu uzbrukumu objektu gan no kibernetizācijas puses, gan uzpērkot un piespiežot policijas darbiniekus izpaust kādas noderīgas ziņas. Kamēr līdzšinējā sistēma ar vairākiem pieprasījumiem par vienu personu atstāj virkni dokumentētu pēdu, centralizētas pieejas sistēmā šī dabiskā kontroles barjera zudīs. Noraidot attieksmi, ka šāda apdraudējuma vīzija ir tikai „profesoru gudrības“, der atgādināt, ka arī rietumu pasaules visdrošāk sargātajās datoru centrālēs ASV Aizsardzības ministrijā ir jau piedzīvoti sekmīgi hakeru iebrukumi.

²² Neaizstājami, ievērojot savstarpējās pakļautības un parlamentārās atbildības principu, tomēr ne vienmēr tiešām efektīvi, jo traucē kopīgās uzdevuma izpildes intereses un savstarpējā koleģialitāte.

²³ Priekšzīmīgs regulējums, kurš saskaņā ar Meldera kunga teikto ne reizi vēl neesot ticis izmantots. Šāda situācija saskan ar Vācijas pieredzi, taču pasivitāti Latvijā noteikti pastiprina iedzīvotāju vēl ne pārlieku plašā savu informatīvās pašnoteikšanās tiesību apzināšanās.

²⁴ Sal. Vācijas tiesībās: BverfGE 65, 1 (46) (tautas skaitīšanas spriedums); BverfG NJW 2000, 55 (57) (pamatlikuma 10.panta / Satversmes aizsardzības biroja spriedums); Schaffland/Wittfang, BDSG⁴ (Lieferung 1/02), § 1, Rn 186 ff., 188 f. Vēl plašāk: Schmitt Glaeser, publ.: Handbuch des Staatsrechts (Valsts tiesību rokasgrāmata) VI § 129, Rn. 96 f.; v.Mangold/Klein/Starck GG⁴ Art. 2, Rn 108 f.; Jarass/Pieroth GG⁷ (2004) Art. 2 Rn 32, 38.

pilnīgu to tālāk nodošanu) principiāli²⁵ vienmēr būtu jātiek pamatotai ar likumu (pārņemšanas klauzula). Mazākuma argumentācijas kodols balstās pozīcijā, ka izmaiņas pieņemtajam likumdevējam saskaņā ar leģitimitātes teorētiskajiem principiem ir *jāpārņem atbildība par šādu mērķa izmaiņu* un saskaņā ar konstitucionālajām tiesībām tam ir arī jāvar veikt šādas izmaiņas. Īpaši svarīgi tas ir datu pieejamības problēmas gadījumos tiesībsardzības un policijas iestādēs. Arī pat abus uzdevumus pildot vienai iestādei (piemēram, policijai), problēma pastāv, jo jautājumi par *datu izmantošanas mērķa maiņu* joprojām netiek atbildēti (preventīvi un represīvi *vice versa*).

Atšķirībā no Vācijas, kur likumdošanas kompetence par datu nodošanas pilnvarojumu un pienākumu tiek diskutēta²⁶, Latvijā ir jārunā tikai un vienīgi par pārvaldes tiesību izmantošanas kompetenci. Šajā kontekstā problemātiskas ir tādas normas kā § 479, kuras datu ievākušās iestādes kompetencē atstāj lemsanu par datu nodošanu tiesībsardzības iestādēm ("ciktāl datus nododošā iestāde uzskata to par nepieciešamu"). Taču šo nepieciešamību attiecīgā iestāde²⁷ patiesībā nekad nevar novērtēt. Vienīgais, ko šī iestāde (vēl²⁸) varētu, ir izvērtēt, vai kādas augstākas tiesiskās intereses²⁹ nav pretrunā ar ievākto datu tālāku nodošanu, mainot to sākotnējo izmantošanas mērķi. Taču tikai un vienīgi šai iestādei ir jāveic konkretizējošais novērtējums par vispārīgo jautājumu, vai, nododot datus tālāk, ir tikušas skartas neaizskaramas pašas iestādes tiesību jomas intereses. Attiecīgi var runāt par negatīvā kompetenci, kas nosaka, ka gala vārds par datu tālāku nodošanu ir sakāms izdevējaiestādei. Šī negatīvā kompetence var pastāvēt tikmēr, kamēr pastāv pamatots ierobežojuma pamatojums, kas izriet no pašas iestādes darbības nodrošināšanas principa. Šāds lēmums nevar būt patvaļīgs vai pilnīgi brīvs. Citādi attiecīgā iestāde pārlieku iejauktos citā kompetences jomā.

Taču par pašu datu tālāk nodošanas priekšnosacījumiem (arī procesuālā nozīmē) citai jomai var lemt tikai tiesības, respektīvi, to radītāji, kuri vēlas šos datus *importēt*. Atbilstoši pareizs ir Vācijas Kriminālprocesa likuma § 100.2. formulējums, kas paredz, ka svešu datu pārņemšana ir pārņemošās iestādes kompetencē (vienlaikus nosakot dažus ierobežojumus pārlieku lielām iestāžu sadarbības prasībām)³⁰.

²⁵ Arī jautājumā par to, vai abu viedokļu kombinācija varētu būt labākais risinājums (arī bez tiesiskiem uzlabojumiem), nav vienotības. „Atvēšanas klauzula” šķiet pieminēšanas vērta tikai tajās situācijās, kad īsti nav skaidrs, kuri dati vispār drīkst tik izsniegti ārpus noteiktās jomas robežām (piemēram slepeno dienestu dati, satversmes aizsardzības institūciju segvārdi ekstrēmās organizācijās utt.). Datu nodošana ir iestāžu sadarbības jautājums. Piemēram, Vācijas slepenais dienests drīkst nodot informāciju tālāk policijai, ja, noklausoties starptautiskas telefonsarunas, ir fiksētas noziedzīga nodarījuma pazīmes. Papildu problēmas saistās ar to, ka no informācijas var tikt izsecināta faktiski slēpjama informācija un ka tikai un vienīgi datus ievākusī iestāde (kā slepenie dienesti) zina par šādu datu eksistenci.

²⁶ Sk. Paeffgen, publ.: Wolter u.c., Datenuebermittlungen und Vorfeldermitteilungen (Datū tālāk nodošana un iepriekšēja izmeklēšana), Hilder-Festgabe, 2004, S. 2153 (160 f.)

²⁷ Izņemot gadījumus, kur tā pati pamato aizdomas (sal. VKPL § 158 I).

²⁸ Savā atbildības laukā.

²⁹ Principiāli: tiešas barjeras, kas izriet no konstitucionālajām tiesībām vai starptautiskajiem minimālajiem standartiem (sal. Vācijas pamatlikuma 25.pants).

³⁰ Ciktāl likumdevējs iestādei nav uzlicis pilnīgas atklātības pienākumu saskaņā ar iestāžu sadarbības nosacījumiem.

Tas nozīmē, ka visi dati³¹, kuri ir tiesiski ievākti³², pildot likumīgus policijas darba pienākumus, var tikt nodoti tālāk ar kriminālvajāšanas mērķi³³ saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto *importēšanas* kompetenci. Ar šo soli datus pārņemošā iestāde vienlaikus pārņem atbildību personu datu aizsardzības izpratnē pār tās rīcībā nonākušajiem datiem, garantējot, ka izmantošanas mērķa izmaiņas datu izmantošanā un administrēšanā atbilst pamattiesībām uz informatīvo pašnoteikšanos. Mērķa mainīšanai ir jāatbilst augstajai personas pamatbrīvību aizskāruma ierobežojumu līmenim (kas kļūst arvien nozīmīgāk, vienlaikus topot arvien vairāk marģinalizētai). Papildus tam ir jāatbilst sistēmas iekšējiem³⁴ aizsardzības standartiem³⁵. Izšķiroši un aizskārumu raksturojoši ir datu³⁶ pieprasīšana, pārņemšana, apstrāde un administrēšana. Krimināltiesību jēdzienus izmantojot, varam runāt par pārņemošo iestādi kā “nozieguma veicēju” (primārā atbildība) un datus nododošo iestādi kā “nozieguma līdzdalībnieci” (sekundārā atbildība). Jau šāda vispārēja pārņemšanas un atbildības problēma metodoloģiskā nozīmē apstiprina, ka šādai datu pārņemšanai ir jābūt skaidri atļautai pārņemošajās tiesībās un arī tajās ir jābūt noteiktiem attiecīgiem ierobežojumiem. Šādam principam pareizi seko Vācijas likumdevējs Kriminālprocesa likuma § 492.V.1.

III Datu aizsardzība un liecības nesniegšanas tiesības

Viens no svarīgākajiem datu aizsardzības jautājumiem kriminālprocesā ir to personu datu aizsardzība, kurām procesuāli ir īpašs statuss attiecībā uz liecību sniegšanu, kratīšanu, priekšmetu izņemšanu u.tml. Vācijā to sauc par “Zeugnisverweigerungsrecht” jeb “liecības nesniegšanas tiesībām”, ar to saprotot vispārējās tuvinieku (§ 52 Vācijas Kriminālprocess) un noteiktu profesionālo grupu (ārsti, psihologi, advokāti, nodokļu konsultanti, garīdznieki un deputāti)³⁷ (§ 52 Vācijas Kriminālprocess) tiesības nesniegt liecību. Otrajā grupā ar to tiek saprasta

³¹ Abstrakti vispārīgi – piekritīgais likumdevējs.

³² Par to, ka šis attiecināms arī uz nelikumīgi ievāktiem datiem: Ruthig, publ. Wolter/Schencke, Zeugnisverweigerungsrechte bei (verdeckten) Ermittlungsmassnahmen I (Neliicināšanas tiesības (slepenās) izmeklēšanas darbībās), 2002, 206 (219); Schencke, Pol-/OrdR, 2002, Rn. 217 (atšķirīgi no Rn. 215 saskaņā ar atsevišķajām zemes tiesībām); Wuertenberger/Heckmann/Riggert, PolR Baden-Wuerttemberg⁵, 2002, Rn. 655 ff.; Goetz, Allgem POR¹², 2001, Rn. 528 iebilst pret nelikumīgi iegūtu datu izmantošanu. Pamatoti: Gusy, PolR⁴, 2000, Rn. 233 (5.izdevumā diemžēl vairs ne tik precīzi): Datu nodošana drīkst skart tikai tiesiski iegūtus un glabātus datus. Īpašu pamatojumu tēze iegūst slepkavības piemērā. Jau saskaņā ar VKL § 138 tas ir ļoti uzskatāmi. Ne tik pamatoti tēze izskatās, runājot par vienkāršākiem lietas apstākļiem: jau raugoties uz policijas pieredzi darbā ar segvārdiem, rodas iespaids, ka VKL § 267 neļautu atklāt prettiesisku datu ievākšanas praksi. Šo uzskatāmi pierādīja NPD partijas aizliegšanas process Vācijā, kur satversmes aizsardzības birojs bija ļoti atturīgs, skaidrojot iegūto datu izcelsmi (segvārdi - partijas amatpersonas).

³³ Tas attiecināms arī uz izlūkdienestu.

³⁴ Te domāta kriminālprocesa iekšējā sistēma.

³⁵ Procesa leģitimitācija (tiesneša sankcija, ziņošanas pienākums u.c.). Par iespējām šajā ziņā sal. Paeffgen, publ. Wolter, Zur Theorie (..) im Strafprozessrecht, 1987, 13 (42 ff.).

³⁶ Te datu nodošana tiek izprasta VPDAL § 3.IV.2.3. Jēdziens aptver, glabājot vai apstrādājot datus, iegūto datu atklāšanu trešajai personai (saņēmējam), nododot šos datus saņēmējam, dodot vai uzturot iespēju saņēmējam gūt tajos ieskatu.

³⁷ Piemēri no Vācijas konstitucionālās judikatūras:

tuvinieki, ieskaitot saderināšanos (BverfGE StV 2000, 233);
preses brīvība (uzticēšanās attiecības starp redaktoru un informatoru, skat. BverfGE 15, 223 (225 f.);
20., 162 (187 ff); 25, 296 (304 ff); 36, 314 (319 ff.); 38, 103 ff., 64, 109 (114 ff.); par robežām skat. BverfGE 77, 65 (82 f.); 95, 220 (239);

posta un telefona sakaru noslēpums, skat. BverfGE 30, 1, 22, 26 ff.;
ārsta un pacienta uzticības saiknes, skat. BverfGE 32, 373 [378, 382 ff.]; 88, 203 (289 ff.);
no ārsta konsultēšanas pienākuma izrietošas uzticības attiecības, skat. BVerfGE 44, 353 [376 ff.]; skat. arī BverfGE 33, 367 (367 ff [378]), nav attiecināms uz sociālajiem darbiniekiem;
grēksūdzes noslēpums, skat. BverfGE 42, 312 (335);
Federācijas un federālo zemju labums, skat. BverfGE 57, 250 (281).

tāda informācija, kura iegūta, veicot profesionālo darbību. Arī Latvijas tiesības nosaka klusēšanas pienākumu, kura pārkāpšana ir sodāma (Latvijas Kriminālprocesa likums, § 203.1. Vācijas Kriminālprocess). Attiecīgās normas kalpo gan konkrētās saiknes³⁸ nostiprināšanai starp personu un profesionālo pienākumu veicēju (individuālās pamattiesības)³⁹, gan vispārējai sabiedrības uzticības veicināšanai šādām profesijām ar noteiktu noslēpuma un uzticības lauku⁴⁰. Saskaņā ar Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas praksi šie nosacījumi sargā abas minētās grupas arī preventīvi datu ievākšanas laikā. Ja attiecīgā iestāde konstatē, ka sarunu partneris ir piederīgs kādai no minētajām grupām, tad saskaņā ar informatīvās pašnoteikšanās principu un saistībā ar speciālajām pamattiesībām (ģimene, profesionālā darbība, tiesiskums) iestādei ir pienākums nekavējoties pārtraukt datu iegūšanu⁴¹. Vai tiešām šāds risinājums ir optimāls, var tikt apšaubīts, jo šis risinājums padara vienkāršāku novērošanas apiešanu. Saprātīgi būtu turpināt noklausīšanos, bet uzreiz arī iznīcināt visas šādas datu daļas.

³⁸ Priekšnosacījums tam ir konflikts starp likumīgi atzītajām uzticības attiecībām un konkurējošo nepieciešamību, kas izraisa nopietnu konfliktu. Piemēram, valstij drīkstot sodīt kādu personu (sal. BverfGE 80, 109, ne administratīva soda gadījumā) vai gūstot informāciju citam procesam (skat. BverfGE 56, 248 (konkurējoši procesi); 76, 363 [369]. Sal. Gusy, Zeugnisverweigerungsrechte bei Ermittlungsmassnahmen im Polizeirecht (Liecības nesniegšanas tiesības izmeklēšanā policijas tiesībās), 2004, S. 135 (140 ff.); Gaerditz/Stuckenberg, Zur Funktion und Ratio der Zeugnisverweigerungsrechte im Strafverfahren (Par liecības nesniegšanas funkciju un ratio kriminālprocesā); publ. Wolter/Schencke, Zeugnisverweigerungsrecht (liecības nesniegšanas tiesības), 2002, S. 99 (112 ff.), Paeffgen, publ. Wolter/Schencke, Zeugnisverweigerungsrecht, 2002, S. 215 (218 ff.).

³⁹ Sal. BverfGE 76, 171 (189 f.); Baier, Strafprozesuelle Zeugnisverweigerungsrecht (Liecības nesniegšana krimināltiesībās), S. 75; Goertz-Leible, Die Beschlagnahmeverbote, 2000, S. 99; relativizējoši: Gaerditz/Stuckenberg, publ.: Wolter/Schencke, Zeugnisverweigerungsrecht, 2002, S. 99 (104 ff.).

⁴⁰ Tomēr neskatoties uz mērķa divējādību pamatā uzticības saikņu aizsardzība ir orientēta uz konkrēto personu (izņēmums: garīdznieki, deputāti, modificētā veidā arī žurnālisti).

⁴¹ BverfGE 109, 279 (318 f.), atrodams arī: NJW, 2004, 999 ff., NVwZ, 204, 851 ff.; NStZ, 2004, 270 ff.; JuS, 2004, 522 ff.

Svarīgs kritērijs ir arī datu tālāk nodošanas nepieciešamība materiālā nozīmē⁴². Par nevainības prezumpcijas pārkāpumu (ECTK 6.2.) gan vēl nevar būt runa, ja no apstrādē esošas lietas, piemēram apdraudējuma novēršanai, dati tiek nodoti tālāk policijai⁴³. Citādi, nogaidot līdz lietas nobeigšanai ar spēkā esošu spriedumu, varētu apdraudējumu padarīt neatgriezenisku⁴⁴. Vispār šajā gadījumā īsti nevar runāt par nevainības prezumpciju, jo šādos gadījumos nepaceļas jautājums par nodarījuma vai soda iepriekšēju noteikšanu vai procesa izgāšanu materiālā nozīmē. Materiālā nozīmē kritērijs datu tālāk nodošanas pieļaujamībai ir nevis iestādes pašas tiesības iegūt līdzīgus datus (cita starpā – ar slepenām metodēm), bet gan tikai un vienmēr šādu datu turēšanas samērīgums ar datus pārņemošās iestādes publiskās pārvaldes uzdevumu no vienas puses un pamattiesībām no otras puses. Pie kam pirmajam nosacījumam ir daudz lielāks svars⁴⁵. Salīdzinājumam iesakāms ir Vācijas Kriminālprocesa § 477.2., kur tiek minēts “nozīmīga apdraudējuma” priekšnosacījums.

⁴² Sal. ļoti uzskatāmi § 14 EGGVG:

§ 14. Datu nodošanas pieļaujamība kriminālprocesā, pieņēmumi.

(1) Kriminālprocesā personas datu tālāk nodošana par apsūdzēto personu ir pieļaujama, ja dati skar procesa priekšmetu un ja nododošā iestāde to uzskata par nepieciešamu, lai (...)

4. īstenotu disciplināro uzraudzību

- a) attiecībā uz personu, kura atrodas amatā vai profesionālās attiecībās dienesta, valsts vai reliģiskas kopienas uzraudzības ietvaros, baznīcas garīdzniekiem, attiecīgi citām amatpersonām publisko tiesību reliģiskās kopienās, baznīcas vai reliģiskas kopienas ierēdņiem un
- b) dati satur informāciju par iespējamu pienākuma pārkāpumu no šo personu puses pret profesionālajiem pienākumiem vai ja tie apstiprinātu aizdomas par šo personu nepiemērotību ieņemamajam amatam, radītu šaubas par to uzticamību un spējām;

5. pieņemtu lēmumu par darba attiecību uzteikšanu vai citām darba tiesību konsekvencēm, atstādināšanu no amata, atsaukšanu, pilnvaru un atļauju ierobežošanu, saimnieciskās darbības ierobežošanu, profesijas īstenošanas aizliegumu, profesionālā nosaukuma turēšanas, darbā pieņemšanas, strādāšanas un brīvprātīgā darba aizliegumu šajā vai citā saimnieciskās darbības vienībā, bērnu un jauniešu darbā pieņemšanas, nodarbināšanas, uzraudzīšanas aizliegumu, profesijas veikšanas vai profesionālās izglītības īstenošanas aizliegumu, kā arī nosacījumu uzlikšanu, ja

- a) persona neatbilst 4.punktā aprakstītajai piederībai civildienestam vai publisko tiesību reliģiskās kopienas dienestam, patstāvīgu saimniecisku darbību veicoša persona vai šādas personas pārstāvis, vadītājs šādā saimnieciskās darbības vienībā vai kādā citā veidā saimnieciskās darbības veikšanas uzdevumu pildoša persona, cita nodarbināta persona vai brīvprātīgā darba veicējs,
- b) dati satur informāciju par dienesta, saimnieciskās darbības, profesijas vai brīvprātīgā darba veikšanas pienākumu pārkāpumiem vai ja šie dati rada jebkādas citas šaubas par personas piemērotību ieņemamajam amatam, tās uzticamību vai spējām;

6. izraisītu disciplinārtiesiskas konsekvences ar izrietošām aprūpes nodrošināšanas sekām, ja skartā persona saņem šādu nodrošinājumu, pamatojoties uz iepriekšēju amatu baznīcā vai citā publisko tiesību reliģiskā kopienā;

7. atsauktu, aizliegtu, ierobežotu tiesības un atļaujas vai uzliktu nosacījumus, ja

- a) persona ir amatpersona uzņēmumā ar īpašiem likumā noteiktiem slepenības vai īpašu atļauju nosacījumiem,
- b) persona ir īpašnieks uzņēmumam, uz kuru attiecas īpaša kārtība atļauju izsniegšanai saskaņā ar īpašiem nosacījumiem kodolenerģijas, ieroču, sprāgstvielu, īpaši jutīgu vielu, atkritumu, ūdensapgādes, infekcijas slimību, narkotisko vielu vai medicīnisko preparātu, ģenētikas, medniecības vai eksporta jomā (...);

8. uzraudzītu un kontrolētu, ja

- a) ir aizdomas par noziedzīgiem nodarījumiem saistībā ar negadījumiem uzņēmumos un dabas aizsardzības nosacījumu pārkāpumiem,
- b) ir aizdomas par darba ņēmēju aizsardzības un darba ņēmēju veselības aizsardzības pārkāpumiem;

9. novērstu apdraudējumu dzīvniekiem un augiem, zemei, ūdenim, gaisam, klimatam un ainavai.

(..)

⁴³ Sal. līdzīgi un eksemplāri: BverfG NJW 2002, 3231 (3232) (Datu glabāšana par ar personu saistītām aizdomām, neskatoties uz attaisnojošu spriedumu); plašāk: Boese, Wirtschaftsaufsicht und Strafverfolgung (Ekonomikas uzraudzība un kriminālvajāšana), 2005, S. 376 ff.

⁴⁴ Sīkāk: Stuckenberg, Unschuldvermutung (Nevainības prezumpcija), 1997, S. 530 ff.

⁴⁵ Pareizi: Boese, Wirtschaftsaufsicht und Strafverfolgung (Ekonomikas uzraudzība un kriminālvajāšana), 2005, S. 386 ff.

IV Datu ievākšana un pārvalde policijā

1) Policijas tiesību jomā (Likums par policiju) autoram mulsinoša šķiet 7.panta norma, jo panta pirmā daļa regulē iestāžu sadarbību, ko, piemēram, Vācijā dara konstitūcija⁴⁶. Valsts un pašvaldību iestādēm šāds nosacījums ir ļoti vērtīgs. Taču šāda veida pienākuma iekļaušana vienkāršā likumā attiecībā uz nevalstiskām organizācijām⁴⁷ ir vairāk nekā problemātiska. Vēl mulsinošāks ir 2.daļas formulējums, kurš paredz visu (arī privātu) organizāciju pienākumu atbalstīt policiju noziegumu novēršanā. Noziedzības novēršana un apkarošana ir valsts uzdevums⁴⁸. Taču noziedzības novēršana nav šajā daļā pat atsevišķi nosaukto institūciju (kā ugunsdzēsības, veselības, sociālās aprūpes labklājības institūcijas) uzdevums⁴⁹.

2) II daļā apskatītās problēmas par liecības nesniegšanu attiecas arī uz policijas darbu. Jautājums ir atklāts par to, vai šādām liecības nesniegšanas tiesībām piemīt ietekme uz preventīvām policijas izmeklēšanas darbībām. Tas ir noliedzams tiktāl, ka šādas policijas darbības atšķiras no tālāk esošām, plašākām un parasti stingrākām darbībām krimināllietas ietvaros. Tomēr Saksijas zemes konstitucionālā tiesa savā praksē skaidri norādīja, ka šīm tiesībām tomēr ir vismaz sektorāla nozīme Saksijas policijas tiesībās⁵⁰.

Vispārēji vēl arī var teikt, ka jo lielāks personas uzticības saišu sargāšanas pienākumam ir akcents uz uzticības personu pasargāšanu arī no izmeklēšanas vai pratināšanas radītā spiediena, jo spēcīgāks ir arī ne tikai pierādījumu izmantošanas, bet gan arī pienākumu vākšanas aizliegums⁵¹ attiecībā uz šīm personām. No otras puses ir jāpievērš uzmanība policijas preventīvā darba specifikai. Telefonu noklausīšanās vai pasta pārbaude primāri ir vērtējams kā mediāls un ne personu tiesību aizskārums. Citiem vārdiem: noklausīti tiek pieslēgumi vai sūtītās ziņas neatkarīgi no sūtītāja personas. Noklausīšanās gadījumā runa ir par visu savienojumu noklausīšanos kopumā vai selektīvi (saistībā ar atsevišķiem signāla vārdiem). Noklausīšanās attiecīgi ir neatkarīga no savienojuma iemesla un motīviem. Nav iespējams iepriekš pateikt, vai telefona savienojums būs ar personu, uz kuru attiecināmas liecības nesniegšanas tiesības. Ja policija rīkotos pretēji, tad nepamatoti no kontroles varētu izvairīties personas, kurām ir pienākums liecināt.

No citas puses nav iespējams garantēt profesionālā noslēpuma aizsardzību. Piemēram, attiecīgā persona tiek noklausīta visās situācijās, kad tā izmanto svešu telefonu.

⁴⁶ Pamatlikuma 35.1. pants: Visas Federācijas un zemju iestādes savstarpēji palīdz un sadarbojas.

⁴⁷ Var tik pamatoti apšaubīts, vai PL 7.1. pants tiešām ir attiecināms uz nevalstiskām un pašvaldību organizācijām un uzņēmumiem. Tulkot gramatiski, tas ir noliedzams. Tomēr raugoties sistēmiski arī uz PL 7.2. pantu, kur tiek uzsvērti arī privāti drošības dienesti u.c., tad tomēr arī pirmā rindkopa būtu jātulko šādi (identisks teksts vienā pantā!). Tomēr izrietošās sekas ir tādas, ka indivīdam ir vispārējs sociāls pienākums atbalstīt policijas darbu, kas ir grūti iedomājams vispārējs pienākums sabiedrībai īstenot valstiskus uzdevumus. Tādējādi 7.2. formulējums šķiet vēl divvaināks.

⁴⁸ Vispārējās konsultācijas, šķiet, šeit nav domātas, jo, piemēram, ieteikums aizslēgt durvis vai logus ir pārāk liela banalitāte.

⁴⁹ Arī attiecībā uz privātiem drošības dienestiem un uzņēmumu apsardzi grūti iedomājami.

⁵⁰ Saksijas Konstitucionālā tiesa, 1996, 273 (285); sekoja Brandenburgas Konstitucionālā tiesa, 1999, 450 (456 ff.), Meklenburgas-Priekšpomerānijas Konstitucionālā tiesa, 2000, 345 (352); tuvāk: Gusy, Verfassungsfragen bei Zeugnisverweigerungsrecht im Polizeirecht (Konstitucionālo tiesību aspekti liecības nesniegšanas tiesībām policijas tiesībās), publ.: Wolter/Schenke, Zeugnisverweigerungsrecht, 2002, S. 149 (152 ff.).

⁵¹ Gusy, Verfassungsfragen bei Zeugnisverweigerungsrecht im Polizeirecht (Konstitucionālo tiesību aspekti liecības nesniegšanas tiesībām policijas tiesībās), publ.: Wolter/Schenke, Zeugnisverweigerungsrecht, 2002, S. 149 (154).

Kopumā jāsecina, ka nav iespējams visā pilnībā uz šādiem gadījumiem attiecināt procesuālo aizsardzību, jo tā tomēr ir saistīta ar attiecīgo profesionālo lomu. Pirms sarunas noklausīšanās nav iespējams uzzināt tās saturu, kas, savukārt, dotu ziņas par aizsargātās personas sarunas laikā ieņemto lomu. Tomēr vispārējā procesuālā izņēmuma attiecināšana uz ārstiem, advokātiem utt. nosaka, ka regulējumam ir plašāks raksturs nekā § 53.1.2.-3. Vācijas Kriminālprocesa regulējumā.

Spriedze redzama arī vēl papildus attiecībā uz policijas tiesību preventīvo funkciju, kuras mērķis ir papildināt izmeklēšanu ar plašākiem instrumentiem apdraudējuma gadījumā. Šādos aizskāruma gadījumos parasti nav zināma ne skartā persona, ne tās profesionālā loma, ne tas, vai šī profesionālā loma dod liecības nesniegšanas tiesības. Piemēram var minēt policijas preventīvās darbības, saņemot informāciju par potenciālu vardarbību futbola spēlēs. Apzinot "hooligan" un fanu grupas, policija vēl nevar atbildēt jautājumam par iespējamām liecības nesniegšanas tiesībām. Vēl lielāka šāda iespējamība ir attiecībā uz ekstrēmām politiskām kustībām. Attiecīgi nav iespējams paredzēt visā pilnībā iespējama novērošanas un noklausīšanas aizlieguma robežas, jo konstitucionālā līmenī šī aizsardzība ir formāla. Pirmkārt, noteicoša ir uzticības attiecību esamība un, otrkārt, runa ir par medija lietošanu šādu attiecību uzturēšanai. Tā nav saistīta ar noteiktu izteikumu saturu. Attiecīgi personu uzticības saikņu aizsardzība nedrīkst tikt padarīta atkarīga tikai no komunikācijas satura zināšanas.

Izrietošais ieteikums būtu radīt no jauna patstāvīgi koncipētu (preventīvu, ieskaitot nākotnes nodarījumus izmeklējošas darbības) informācijas ievākšanas un apstrādes policijas tiesību sistēmu. Te būtu atsevišķi jāpārdomā vispārēji ar personas pazīmēm vai profesiju saistītu specifiku noteikti aizsardzības sfēras (ārsti, garīdznieki, advokāti u.tml.). Tas no vienas puses spēcīgi ierobežotu apdraudējuma novēršanas iespējas un varētu pat apturēt iespējas apkarot politisko vai "white collar" noziedzību. Autors tāpēc drīzāk ieteiktu vadīties no iestāžu lietderības viedokļa un kompensēt aizskārums ar individuālas aizsardzības un institūciju kontroles instrumentu palīdzību, ko var panākt ar vispārēju informācijas izmantošanas aizliegumu. Taču arī Vācijā šobrīd notiek tikai karstas diskusijas šajā jautājumā⁵².

Līdzīgi Vācijas pieredze nesniedz atbildi uz jautājumiem, kas skar efektīvas pamattiesību aizsardzības procesuālo nodrošinājumu. Te ir runa par novērošanas sankciju no vienas puses un par informācijas neizmantošanu no otras⁵³. Policijas darbu bieži raksturo ļoti liela ierobežotība laikā. Tāpēc kontroles elementiem ir jābūt gana elastīgiem procesuālā ziņā (četrus acu princips, kontrole no ārpuses un kontroles neatkarība). Un šai elasticitāti ir jātiek palielinātai atkarībā no apdraudējuma tuvuma laikā⁵⁴. Arī Latvijas tiesību normām būtu jāatrisina šī problēma kā funkcionāli, tā organizatoriski. Autors šobrīd nepieciešamo regulējumu Latvijas tiesībās nevarēja rast.

⁵² Par atšķirībām starp konstitucionālo un krimināltiesību kļūdu seku mācību sal. skat.: Gusy, publ.: Mangoldt/Klein, GG, Band I, 4.Aufl., 1999, Art. 10, Rn. 91 ff. Tur minētie aizsardzības elementi saskaņā ar Gusy nenodrošina pietiekamu aizsardzību; Gusy, Zeugnisverweigerungsrecht, publ.: Wolter/Schenke, Zeugnisverweigerungsrecht, 2002, S. 135 (137 ff.); 149 (154 ff.).

⁵³ Salīdzināmi ar VKPL § 100.d.3.5.: "Par izmantošanu lemj 2.rindkopā 1.dajā minētā tiesa", faktiski tā federālās zemes tiesas krimināllietu kamera, kurai ir piekritīga attiecīgā prokuratūra. Tuvāk: Gusy, Zeugnisverweigerungsrechte bei Ermittlungsmassnahmen im Polizeirecht, Zeugnisverweigerungsrecht, 2004, S. publ.: Wolter/Schenke, Zeugnisverweigerungsrecht, 2002, S. 149 (157).

⁵⁴ Pareizi šajā ziņā attiecībā uz apdraudējuma spriedumu Latvijas ODL IV.3., kur arī uzmanība pievērsta samērīguma principam.

Ar izmantošanas aizliegumu ir saistīta papildu problēma, kurai autors nevar sniegt pienācīgu risinājumu. Izmantošanas aizliegums paredz, ka 1) izmantojama un neizmantojama informācija ir savstarpēji nodalāma, 2) informācijas ievākšanas un izmantošanas procesi vismaz vispārīgi ir savstarpēji nošķirti, 3) šāds nošķīrums padara iespējamu informācijas izmantošanu.

Šāda "varu dalīšana administrēšanā" Vācijā, piemēram, ir sastopama starp maksātnespējas un kriminālprocesu⁵⁵. Parasti gan tā tiek nodrošināta arī starp policijas izmeklēšanas darbu (kriminālprocesa nozīmē) un preventīvo darbu, novēršot apdraudējumu⁵⁶. Šādos gadījumos bieži vien ne tikai iesaistītās personas, bet pat iestādes ir vienas un tās pašas. Ieteicama būtu atsevišķa izvērtēšanas nodaļa, kas risinātu šo problēmu pēc attiecīgā tiesību aizskāruma īstenošanas. Šāda nodaļa varētu būt pakļauta tieši ministrijai. Varbūt var izmantot KNAB modeli kā iespējamu prototipu šādai kontroles iestādei. Datu aizsardzības uzraudzības institūcija, lai arī pilda pielīdzināmu kontroles funkciju, bieži netiek uzskatīta par pietiekami droši attiecībā uz datu slepenību. Bet arī pēc būtības datu aizsardzības institūcija nav optimāls risinājums.

Vispirms ir jāapzinās šo divu procesu šķiršanas materiālā jēga. Datiem ir jātiek nošķirti, atšķirīgi apzīmēti un attiecīgi ar atšķirīgi glabātiem⁵⁷. Lai to veiktu, darbiniekiem ir jāpiemīt kriminologa ekspertīzes spējai, kas parasti nepiemīt datu aizsardzības institūcijām. Tas īsti pat nav vēlams. Tomēr nepastāvot citiem variantiem, arī šāds būtu pieņemams risinājums. Tomēr šķiet veiksmīgi mēģinājumi Latvijā datu aizsardzību padarīt neatkarīgu⁵⁸. Neatkarīgas iestādes izveide šo uzdevumu veikšanai pilnīgi noteikti nozīmētu ievērojamu uzlabojumu personu datu aizsardzībā Latvijā un attiecīgi arī cilvēktiesību aizsardzībai plašākā nozīmē.

V Vispārēji līdzekļi datu aizsardzības lietderības veicināšanai tiesībaizsardzības iestāžu jomā

Pārāk lielu valsts apetīti uz personas datiem var nodrošināt tikai ar neatkarīgas (nepakļautas un neatceļamas, izņemot tiesnešiem pielīdzināmus disciplinārtiesiskus ierobežojumus) datu aizsardzības iestādes izveidi, kurai ir principiāli brīva pieeja (ieskaitot pēkšņu, nepieteiktu, pilnīgu kontroli) visiem datu ievākšanas un arhivēšanas procesiem un tajos apstrādājamiem datiem⁵⁹. Tikai šādi visā pilnībā var nodrošināt un izlīdzināt pilsoņa⁶⁰ informācijas sniegšanas pienākumu⁶¹. Otrs būtisks elements ir detalizētas dokumentēšanas pienākums visās slēptā datu vākšanā iesaistītajās iestādēs (sākot ar tiesnesi, beidzot ar prokuru) par datu vākšanas un apstrādes iemesliem, izpildi, ilgumu, izbeigšanu un rezultātiem. Aprūtinotā birokrātija šajā ziņā spēlē pozitīvi korigējošo lomu attiecībā uz iestāžu vēlmi iegūt

⁵⁵ Sal. BverfGE 56, 37 ff.

⁵⁶ Skat. Paeffgen, Ueberlegungen zu einer Reform des Rechts der Ueberwachung der Telekommunikation (Pārdomas par telekomunikāciju novērošanas tiesību reformu), Riess-Festschrift, 2001, S. 413 ff.

⁵⁷ Ļoti līdzīgi īstenots jau aprakstītajā lekslietu ministrijas informācijas centra darba modelī. Vienmēr no jauna ir jāatgādina praktiķiem, ka viņu vēlmei jebkur un jebkad piekļūt vajadzīgajiem datiem ir jābūt samērīgiem ar personas brīvībām. Tas nenozīmē, ka datiem ir jātiek slēptiem dažādos līmeņos. Taču jebkurai datu tālāk nodošanai ir jābūt likumīgi attaisnotai un pamatotai.

⁵⁸ Skat. augstāk.

⁵⁹ Izņēmumi ir iedomājami ierobežotākajā valdības iestāžu lokā un slepenajos dienestos. Taču attiecībā uz slepenajiem dienestiem noteikti ir ieviešams atsevišķs uzraudzības mehānisms no parlamenta puses (piemēram, Vācijā uzticības personas no parlamenta vidus).

⁶⁰ Latvijā jau daudz paveikts ar LPDAL 10., 15., 29.nodaļu.

⁶¹ Vācijā dažādu juridisku iemeslu dēļ nenozīmīga joma.

iespējami daudz un dažādus datus. Tas būtu īstenojams līdzīgi kā tas notiek ASV ar anonīmiem ziņojumiem par biežumu un abstraktajiem iemesliem un panākumiem ("wire tap reports")⁶².

VI Kopsavilkums

Kopumā jāatzīst, ka Latvijas tiesības attiecībā uz drošības dienestiem un tiesībaizsardzības institūcijām ir augstā līmenī⁶³.

Autoram tomēr netop skaidrs regulējums un tā atšķirības attiecībā uz datiem, kas ievākti saskaņā ar operatīvo darbību likumu iepretim datiem, kuri ievākti saskaņā ar citām policijas un kriminālprocesuālajām normām.

Vēlams ir atrast regulējumu datu tālāknodošanas priekšnosacījumiem un formām, ja tas saistīts ar datu tālāk nodošanu, izmantošanu vai glabāšanu jaunā sfērā, mainot to izmantošanas mērķi.

Autors uzskata, ka pilnībā nav atrunāta personu datu aizsardzība liecību nesniegšanas tiesību gadījumā gan kriminālprocesa, gan policijas preventīvo darbību ietvaros.

Vēlams ir arī datu aizsardzības institūcijas pilnvaru nostiprināšana, ieviešot arī vispārēju informēšanas pienākumu iepretim pilsonim un vispārēju precīzas dokumentēšanas principu, kas atvieglotu norišu kontroli un kalpotu preventīvi.

Rakstā autors tam nav īpaši pievērsies, tomēr ievērtības cienīgi ir ļoti fiksiblie Latvijas datu iznīcināšanas termiņi, kas varētu tikt mainīti, kā arī ierobežotāka pieejamība.

⁶² Tuvāk: Boettger/Pfeiffer, ZRP, 1994, 7.ff.; Frister, StV, 1996, 455 (456); Paeffgen, Verpolizeilichung des Strafprozesses – Chimaere oder Gefhar? (Kriminālprocesa policejiskošana – sajukums vai draudi?), publ. Wolter, Zur Theorie und Systematik des Strafprozessrechts (Par kriminālprocesa tiesību teoriju un sistemātiku), 1996, S. 13 (43 f.); Palm/Raum, JZ, 1994, 447 ff.; par Francijas tiesībām: Paeffgen, publ. Wolter, Zur Theorie und Systematik des Strafprozessrechts (Par kriminālprocesa tiesību teoriju un sistemātiku), 1996, S. 13 (42 Fn 103).

⁶³ Īpaši uzslavējams ir Latvijas regulējums neradīt tiešu saikni starp policijas un Satversmes aizsardzības biroja datu bāzēm, ciktāl autors to ir sapratis.